

יוסף דעת

דף העשרה ללומדי 'הדף היומי'

נדריים, פרק חמישי 'השותפין' (מה-מח)

'השותפין שנדרו' והמסתעף

(מה:-מו): 'השותפין שנדרו הנאה זה מזה, אסורין ליכנס לחצר. רבי אליעזר בן יעקב אומר: זה נכנס לתוך שלו וזה נכנס לתוך שלו... מחלוקת שאין בה כדי חלוקה, אבל יש בה כדי חלוקה דברי הכל אסור... הלכה כר"אב"י - הראשונים האריכו בישוב הסתירה הנראית מן הסוגיות; כאן פסקנו כר"אב"י, ובמסכת בבא קמא (נא): מבואר שטעמו של ר"אב"י משום 'ברירה', והרי מסקנת ההלכה במסכת ביצה (לח). שבדאורייתא 'אין ברירה?' שיטות שונות נאמרו בדבר, חלקם מבוארים בר"ן באריכות. אין כאן המקום לשנות הדברים, אלא במה שנתחדש בהם; הרמב"ן (כאן. ומובא גם בר"ן. רבנו משה בן נחמן נפטר ביום י"א בניסן, בשנת ל' לאלף השישי) כתב שענין 'ברירה' שהוזכר בהקשר זה, אינו שייך כלל לדין 'ברירה' שבכל מקום, וכלשון הריטב"א: 'הרי זה אחד מן המקומות שבתלמוד, שיש לשון אחד בשני מקומות וענינם מתחלף'. שאין אנו באים כאן לברר למפרע דבר שלא היה מבורר עד עתה, שזהו ענין 'ברירה' הרגיל, אלא שמלכתחילה כך הוא תנאי השותפות, שכל אחד מן השותפים שמשתמש, כאילו בחלקו שלו הוא משתמש ולא בשל חבירו, ולכן אין כח ביד האחד לאסור על חבירו. שיטה זו נקטוה לעיקר המהרש"ל והש"ך (יו"ד רכו סק"ד).

הר"ן פרש בדרך שונה. ותורף דבריו: גם כאן צריכים אנו לדין ברירה הרגיל, אלא שכיון שרוב הדבר מבורר לנו, שמתחילה יודעים כולם ששניהם ישתמשו בחצר, שהרי איננה עומדת לחלוקה, אלא שרק הזמן שכל שותף ישתמש בה אינו ידוע, בכי האי גוונא אומרים 'ברירה' להלכה, כרבי אליעזר בן יעקב. נמצא לשיטתו, כל שותפין בדבר שאין בו כדי חלוקה, בשעה שמשתמש בו האחד, מתברר אז שלשעה זו הדבר קנוי לו קנין הגוף, ואינו שייך כעת לחבירו, ולכשישתמש בו חבירו, מתברר שלאותה שעה שייך הוא לו. וכן נראה שהחזיק בשיטה זו ב'קצות החושן' (קצא,א ובעוד מקומות). בזה באר הר"ן את החילוק בין אם יש כדי חלוקה אם לאו.

מלבד החידוש שבדבריו במהות ענין השותפות ובדין 'ברירה', רואים מדברי הר"ן שקיים מושג של בעלות גמורה לזמן מוגבל, ושלאחר הזמן, יעבור הדבר לרשות אחרת, ללא מעשה קנין כלשהו. אמנם, יש לומר שדוקא באופן כזה שגם לשותף השני אין לו אלא בעלות זמנית, בזמן שימוש, רק אז נחשב כל אחד מהם כבעלים גמורים בזמן השימוש. אך כשלאחד יש קנין מוגבל לזמן ולאחר מכן יתתיך הדבר עולמית לאדם אחר, אפשר שאין לראשון אלא קנין פירות ולא קנין הגוף. זהו תורף השאלה במושג של 'אחריך לפלוגי' (= הקנאת חפץ באופן זמני שאח"כ יעבור לרשות אחרת) שדנו בו הראשונים. וע"ע: קצות החושן רמא,ד; חזון איש אה"ע ע"ד.

השלכות מעשיות רבות בענינים שונים, נובעות מדברי הר"ן הללו. והרי מקצת מהן: א. הגאון רבי עקיבא איגר (בתשובה סו) דן בחיוב מזוזה לחדר השייך בשותפות ליהודי וגוי. וציידד שלדעת הר"ן, אם אין בחדר כדי חלוקה, חייב היהודי במזוזה, שהרי בזמן שדר בו, כולו שלו. מה שאין כן להרמב"ן, לעולם הם שותפים, ורק לענין נדר אי אפשר שאחד יאסור על חבירו, שכך היה התנאי מעיקרא, כדלעיל. ב. הפוסקים האריכו אם מקיימים מצות כתיבת ספר תורה בשותפות, שאין הספר שייך לאדם אחד לבדו. וכתב ה'מנחת חינוך' (מצוה תריג) שלדעת הר"ן, כיון שהבעלות של כל אחד היא זמנית, וכשישתמש חבירו בספר, פקעה בעלותו של זה, הרי זה דומה לכתב ספר תורה ומכרו,